

Р Е Ц Е Н З И Я

на дисертационния труд на редовния докторант към катедра Археология на СУ „Св. Климент Охридски” **Иван Вълчев** на тема **„Извънградските светилища в римската провинция Тракия (I – IV в.)”**

Дисертационният труд на докторанта Иван Вълчев третира без съмнение важен в научно отношение проблем от религиозния живот на римската провинция Тракия – този за извънградските светилища. Той има претенциите да бъде обобщаващ, предвид обстоятелството, че подобно изследване върху тази група светилища в римска Тракия досега отсъства, което напълно оправдава избора на темата, избор който е навременен, а формулирането ѝ много сполучливо.

В структурно отношение считам, че дисертацията е безупречна, избрана е най-добрата и най-подходяща за тази тема структура : Въведение с четири отделни глави, каталог и приложения. По този начин се обхващат всички, произтичащи от конкретния археологически материал проблеми – за топографията, архитектурата (устройството), почитаните култове и хронологията. Не бих могъл да препоръчам по-различна и по-подходяща структура. При написването на отделните части (глави) проличава много доброто познаване на проблемите на религията в римска Тракия като цяло, археологическите ситуации и конкретния материал свързан с почитането на отделните култове. Целите и задачите на дисертацията са ясно формулирани, териториалният и времеви обхват е добре обоснован.

В първа глава от дисертационния труд се разглежда проблема за местоположението на светилищата, зависимостта им от топографските особености и мястото им в селищните системи. Преобладаващото им разполагане върху възвишения докторантът обяснява с умишленото търсене на доминиращи в топографско отношение терени, с оглед по-добра видимост от/ към култовите обекти. За пръв път е поставен и въпроса за „свещените” извори в

Тракия и тяхната роля в религиозните практики на населението. Представените за това аргументи звучат убедително.

Втора глава е посветена на устройството и архитектурата на извънградските светилища, като прегледът на отделните им елементи (теменос, олтар и храм) е в достатъчна степен пълен. Малкият брой археологически проучени светилища у нас за съжаление силно ограничава изследователя в изясняването на този важен момент от развитието им. Нито едно от известните до сега примери не съдържа едновременно споменатите три елемента, което налага извода му, че „няма задължителни елементи в устройството на светилищата” !! . Струва ми се, че този предварителен извод е в силна зависимост от степента на проученост на светилищата у нас досега, а дискутираният в тази глава проблем не може да се счита за изчерпан, още по-малко решен.

Характеристиката на култовете, почитани в извънградските светилища е предмет на Трета глава на дисертационния труд, което включва иконографията и епитетите на отделните божества, оброчните дарове, както и социалния и етнически произход на отделните почитатели. Направеното в този смисъл е пълно и изчерпателно, анализът на отделните култове е прецизен и изключително професионален, което е свидетелство за добрата подготовка на докторанта, информираността му и умението му да работи с тази специфична материя. Наблюденията върху отделните култове очертават интересна картина на доловени различия и особености между източните и западните части на провинция Тракия, макар и това да засяга предимно паметниците на тракийския Херос и синкретизирането му с Аполон и Асклепии. Подобна картина се очертава и по отношение култа към Зевс и Хера, представящи се като водещи предимно в западните тракийски земи. Докторантът Вълчев е отделил много място да дискутира този проблем, защитавайки достигнатите изводи и заключения с приемливи аргументи. В този смисъл тази част от дисертацията съдържа редица приноси, резултат на много добре извършеният анализ на особеностите на тези култове и свързаните с тях паметници.

Проблемът за хронологията на извънградските светилища е разгледан в глава Четвърта на дисертацията. Цялостният анализ на изследвания материал

предлага интересни явления и особености, отговор на които докторантът е потърсил и които не е подминал. Интересен факт е установеното отсъствие на континуитет, с твърде малко изключения, които предлагат преди всичко светилищата от Родопите, разположени на височини или в северното подножие на планината. Констатираният феномен при нумизматичният материал, изразяващ се в отсъствието му в края на 1 в. пр. Хр. – началото на 1 в. сл. Хр., и наличието на добре датирани с монети материали едва от втората половина на 2 в. е сам по себе си интересен и важен, но недостатъчно задоволително обяснен. Едва ли причината за това е невъзможността да „разпознаем материалите от 1 – първата половина на 2 в.“.

Горната хронологическа граница на съществуването и функционирането на извънградските светилища също е дискуссионна, с битоващото мнение за унищожаването им при управлението на Константин Велики и синовете му. Докторантът Вълчев отстоява тезата за запазване на езическите и религиозни практики през целия 4 в. (на места дори и през 5-6 в.). Аргументи за това той вижда както в археологическите свидетелства, така и в сведенията на писмените извори, които свидетелстват за това, че извънградските светилища в Тракия продължават да функционират до края на 4 и началото на 5 в.

В заключението Ив. Вълчев разглежда редица съществени проблеми, отнасящи се до развитието на религиозния живот в провинцията и свързаните с него практики - приемственост и промени ; елинизация/романизация на местните култове ; връзка град/светилище ; светилищата и религията на римска Тракия ; извънградските светилища и християнството. Така той успява да направи важни наблюдения и да отбележи интересни явления, като напр. забележимата консервативност на религиозните вярвания от селските райони, слабо повлияна от модни за епоха тенденции ; съществените различия в проявите на култовете между градовете селата и др. По този начин докторантът демонстрира много доброто познаване на проблемите на религията в провинция Тракия, отделните археологически ситуации и конкретния археологически материал, свързан с почитането на отделните култове. Похвално е че той не се колебае да изказва собствено мнение по доста от спорните все още проблеми.

Каталогът е съставен много добре, изчерпва цялата информация за всяко отделно светилище и е изключително полезен.

Считам, че като обща оценка дисертационният труд на Ив. Вълчев го представя като надежден и обещаващ млад изследовател, с подчертано аналитичен стил, наблюдателност и склонност към обобщения. Дадените в резюме накрая на текста резултати и посочените в автореферата постижения и приноси звучат убедително и още веднъж затвърдяват общото много добро впечатление от направеното. Приложеният списък с публикации по темата, общо четири, подчертава възможностите му „да прави наука”.

Крайната ми оценка е, че докторантът Ив. Вълчев се е справил много добре със заявените цели и задачи, предлага ни едно стойностно изследване с приносни моменти, което ми дава основание да препоръчам на уважаемото жури да му присъди образователната и научна степен **доктор**.

София, 06.10.2011 г.

Рецензент:

Проф. дин Людмил Гетов